

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЗБОРНИК

радова са пројекта
Исцрживања српског језика на Косову и Метохији

Књига 2
(2009)

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
2010

ЗБОРНИК РАДОВА

са пројекта Истраживања српског језика на Косову и Метохији
Књига 2 (2009)

ISBN 978-86-80273-60-0

ISBN 978-86-80273-48-8 (за издавачку целину)

Филозофски факултет Универзитета у Приштини

2010. година

Главни и одговорни уредник

Проф. др Драги Маликовић

Уредник

Проф. др Милеџа Букумирић

Секретар редакције

Мр Стјанислав Станковић

Редакција

Проф. др Драгољуб Пејровић, проф. др Милосав Вукићевић, проф. др Недељко Бојдановић, проф. др Софија Милорадовић, доц. др Драган Лилић, доц. др Голуб Јашовић

Рецензенти

Проф. др Срејко Танасић

Проф. др Жарко Бошњаковић

Лектура и коректура

Ауџори

Компјутерска припрема за штампу

Бобан Стјанојевић (matejstanojevic@gmail.com)

Штампа

Чиџоја шџамџа

Београд, Стјуденџски џри 13

chigoja@EUnet.rs

Тираж

300 џримерака

УДК 81:39(497.115)
398.3(=163.41)(497.115)

СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ

ЕТНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА МЕТОХИЈЕ: ТЕМЕ И ПРАВЦИ¹

Айсѝракиѝ: У раду је указано на теме релевантне за етнолингвистичка истраживања српске популације са терена Метохије и назначени су правци тих истраживања, а етнолингвистички транскрипти приложени су као илустративни материјал.

Кључне речи: метохијски Срби, етнолингвистичка истраживања, теме и правци, мини библиографија, етнолингвистички транскрипти

I

У пролеће 2003. године прикупљала сам грађу за дијалектолошка и етнолингвистичка истраживања говорâ Срба из Метохије водећи разговоре са програницима које државна администрација третира као „интерно расељена лица“, а који су тада били смештени у колективне центре у Параћину. Том приликом начинила сам и вишесатне аудио-записе² на основу којих ћу у овом

---

¹ Овај текст је настао као резултат рада на пројекту *Исѝраживања срѝскоѝ језика на Косову и Меѝтохији* (ЕДБ 157002), који у целини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

² Аудио-записи су финансирани из средстава пројекта *Research of Slavic Vernaculars at Kosovo and Metohia*, под покровитељством организације UNESCO ERC/EPC/PP Section. Први примерци налазе се у фонотеци Института за српски језик САНУ, а транскрипти су рађени на основу копија записа.

прилогу покушати да укажем на теме релевантне за будућа етнолингвистичка/етнодијалектолошка истраживања српске популације са терена Метохије, као и да назначим могуће правце тих истраживања. Етнолингвистички транскрипти, настали на основу сегмената поменутих аудио-записа, приложени су у трећем делу овога текста као илустративни материјал. Потреба за овде поменутих истраживањима проистиче из сазнања да су досадашња етнолингвистичка истраживања фрагментарно заступљена и недовољна, поготово с обзиром на значај територијалне целине која је у питању. Познато је да постоји прилично богата грађа у етнографским, фолклорним и другим сличним изворима, као и у оквирима дијалекатских текстова са терена Косова и Метохије, али је чињеница да она још увек није у довољној мери научно презентована и истражена.

Као полазна основа за вођење разговора са информаторима послужио је тзв. мали етнолингвистички упитник Ане Плотњикове (Плотникова 1997), а разговори су били усмерени на истраживање традиционалне културе и лексике која се за њу везује. На основу садржаја вођених разговора могу се издвојити теме релевантне за етнолингвистичка истраживања Метохије: календарски циклус празника и обичаја (годишњи циклус, обреди и веровања); слава – породична слава, сеоска слава, црквена слава; обичаји животног циклуса – рођење, веридба и свадба, сахрана и парастоси; привредни обичаји – орање и сетва, жетва, градња куће; друштвени обичаји – примање гостију, седелке, прела. У оквиру наведених тема, опет, издвајају се одређене значајне и занимљиве подтеме, као што су на пример: литије; крштење детета, табуи везани за гравидитет, однос према нероткињи, упознавање будућих младенаца, одбегла девојка; пољопривредни послови – виноградарство, пчеларство, чување стоке; породична задруга, култура исхране; друштвене игре, сабори, дрво-запис; народна медицина, урокљивост; народни инструменти; народна метеорологија, митолошка бића; веровања везана за одређене животиње/птице; начин израде одеће и ношња; однос према светињама (манастирима), тзв. летеће цркве. Важно је рећи и то да у оквиру сваке теме биографски елементи представљају незаобилазни део приче.

На основу увида у прикупљену грађу, али и у релевантну, обимом ипак невелику литературу, може се рећи да би правци етнолингвистичких истраживања Метохије требало да обухвате: а) праћење специфичних историјских процеса и дешавања током друге половине 20. века и прве деценије 21. века, у циљу сагледавања етнолошких и, самим тим, језичких промена, тј. промена у оквиру термилошког система различитих сегмената традиционалне (материјалне, духовне и социјалне) културе; б) импликације на социјалне, религијске и културолошке процесе у односу на појединца, породицу и ширу заједницу; в) праћење културног континуитета између традиционалног и

модерног културног концепта, што подразумева праћење промена у оквиру циклуса календарских празника (празнични обичаји, обреди и веровања), обичаја животног циклуса (рођење, венчање, смрт), привредних обичаја (везаних уз послове у традиционалном сеоском домаћинству), те друштвених обичаја (примање гостију, братимљење, и друго); г) уочавање механизма међузависности језика и културе, савремене и традиционалне; д) представљање лексичког фонда (термин и етнокултурни контекст у коме дати термин функционише) који се користи у српским говорима Метохије, у различитим сегментима традиционалне културе, имајући у виду разноврсне међукултурне и међујезичке утицаје и преплитања, те покушај утврђивања ареалних карактеристика прикупљене лексичке грађе.

Већи број прикупљених термилошких ознака за поједине реалеме из области материјалне / духовне / социјалне културе могао би послужити за успостављање етнолингвистичке (етнодијалектолошке) географије Метохије. Израда одређеног типа етнолингвистичких карата резултирала би уочавањем изолекси које поуздано сведоче и о етнокултуролошким датостима. Утврђивање ареалних карактеристика омогућило би, дакле, извлачење закључака од значаја и за локални етнокултурни план и за ширу етнодијалектолошку перспективу („уписивање у јужнословенски и општесловенски контекст“), којом бивају обухваћени и међуетнички и међујезички (српско-албански) контакти. По мишљењу Светлане М. Толстој, „на картама које је сачинила А. А. Плотњикова („Етнолингвистичка географија Јужних Словена“, Москва 2004), територија Косова је један од кључних јужнословенских региона, као стециште многих досезања, које га по разним особинама спајају са различитим ареалима – са источносрпским и бугарским, са западним, са македонским, или га пак укључују у погранични централни појас између севера и југа. У неким случајевима Косово образује аутономни ареал са специфичним језичким и етнокултурним цртама“ (превод са руског С. М.).³ Важно је напоменути да се приликом истраживања поменутих тема не смеју губити из вида ни миграциони процеси покренути из Црне Горе према Косову и Метохији, и то од 1912. године до 1930. године. Почетком двадесетих година 20. века, када је и започела званична колонизација, покренуле су се ка Метохији бројне породице из Црне Горе, а осим породица из Црне Горе досељавале су се и породице из Босне и Херцеговине, Лике, Далмације.

³ Рад С. М. Толстој, *Лексика традиционалне духовне културе Косова у јужнословенској и общеславјанској перспективи*, биће објављен у међународном тематском зборнику *Косово и Метохија у цивилизацијским шоковима*, књига 1: *Језик и народна традиција*, Косовска Митровица : Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2010, који се налази у штампи.

II

Овом приликом бих направила и један веома сведени преглед појединих рецентнијих библиографских јединица од значаја за етнолингвистичка/етнодијалектолошка истраживања српског метохијског корпуса.

Књига *Живот Срба у Гораждевцу*, аутора Милете Букумирића (опширније у Милорадовић 2008), представља интердисциплинарну монографију о једном насељу и његовим житељима, богату историографским, етноантрополошким, фолклористичким, дијалектолошким и ономастичким подацима. За нас је овде важно то што је аутор, скромно се оградивши као *љубитељ етнологије*, представио одјеке историјских дешавања и технолошког развоја на плану народног живота и традиције. Подаци које нам он презентује у појединим одељцима књиге тичу се најразличитијих области традиционалног сеоског живота, односно – тичу се и материјалне и духовне културе. О значају похрањивања података ове врсте, и то баш са овога тере-на, сведочи и документарни филм о прослави Јеремијиндана у Гораждевцу (додуше, уз оружану пратњу КФОР-а), приказан пре неколико година у оквиру циклуса етнолошког филма, у Етнографском музеју у Београду. Када је у питању материјална култура, у књизи су представљени, између осталог, тип градње објеката, предмети домаће радиности, ношња, врсте хране итд. Елементи духовне културе обрађени су под антиципирајућим насловом – *Да се не заборави*: свадбени и посмртни обичаји, Крсна слава, празници из (најбогатијег) зимског циклуса годишњих обичаја, али и Велигдан и Ђурђевдан, обреди везани за различите обичаје, народна веровања. Област социјално-духовне културе заступљена је са десетак друштвених игара, које су углавном играли пастири и деца, док је друштвени живот Гораждевчана представљен кроз породичне задруге, односе међу сродницима, кумство, мобу, али и кроз школство и културно-уметничку делатност. Исти аутор је у другој својој књизи – *Терминологија куће и њокућства у северној Метохији* (опширније у Милорадовић 2009)⁴ презентовао терминолошку лексичку скупљану кроз разговоре са Србима старинцима из тридесет одабраних пунктова. Методолошки посматрано, грађа је прикупљана путем упитника, при чему га је испитивач поделио на *мушки* и *женски*, а у зависности од врсте посла у домаћинству. Аутор *Терминологије* имао је претензије, како сам каже, да истраживањем обухвати све реалије које се налазе „у кући и око куће“. Тако је за 625 семема забележио близу 1.100 лексема (где не долазе различи-

⁴ Такође, М. Букумирић је објављивао у више наврата, током протекле две деценије, радове засноване на тематској лексици највећег метохијског села – Гораждевца (ратарска и пастирска лексика), или пак, шире, севернометохијске регије (воденичарска лексика, запрежна терминологија, терминологија игара).

ти акценатски/фонетски ликови). Време сакупљања лексике везане за кућу и покућство било је пролеће 1999. године, како ће се убрзо испоставити – последњи тренутак да се на подручју Метохије слободно разговара са информаторима српске националности. Већ с јесени те исте године они ће постати прогнаници из метохијских села, смештени углавном у колективне центре. Од тридесет поменутих пунктова, у ковितлацу НАТО агресије и шиптарских терористичких акција, само ће у два насеља – Гораждевац (Пећ) и Бање (Источни Подгор) – претрајати српски живаљ.

Важно је поменути и грађу од значаја за етнолингвистичка истраживања Метохије која се налази у рукопису, као што су *Теренска етнографска истраживања Призрена (1956–1960)*, Етнографски институт САНУ, рукопис, бр. 22, те збирка речи из српског призреног говора, чији је приносио Димитрије Чемерићић, а која се налази у поседу Института за српски језик САНУ.

На међународном научном скупу *Косово и Метохија у цивилизацијским ѿковима*, који је у организацији Филозофског факултета Универзитета у Приштини одржан у Косовској Митровици од 8. до 11. октобра 2009. године, поднето је много вредних реферата⁵, а овде истичем три која су од нарочитог значаја за тему овога прилога: Снежана Петровић, *Збирка речи из Призрена Димитрија Чемерићића као извор за проучавање језичке и културне интерференције на Косову и Метохији*, Светлана М. Толстој, *Лексика традиционалне духовне културе Косова у јужнословјанској и общесловјанској перспективе*, Љубинко Раденковић, *Називи митолошких бића код Срба на Косову и Метохији*. У првопоменутом реферату аутор је указао на значај збирке речи Димитрија Чемерићића за проучавање језичке интерференције на различитим језичким нивоима у једној изразито мултиетничкој и мултилингвалној средини каква је град Призрен. Аутор другог реферата скреће пажњу на значај изучавања лексике традиционалне народне културе Косова и Метохије за лингвистички, али и за етнокултурни и ареални план. С. М. Толстој актуализује књигу руског дипломате И. С. Јастребова *Обичаји и ѿсеме ѿурских Срба* (Санкт-Петербург, 1886), која представља прву студију посвећену обичајима, веровањима и фолклору Косова и суседних области Македоније. Трећи поменути реферат говори о томе да су код Срба на Косову и Метохији забележена многа веровања и предања о митолошким бићима, која сама по себи, једнако као и њихова именована, представљају значајан извор за проучавање српске, али и шире – словенске митологије. При томе, морају се имати у виду и вишевековна мултикултуралност на просторима Покрајине

⁵ Радови ће бити објављени у оквиру већ поменутог међународног тематског зборника *Косово и Метохија у цивилизацијским ѿковима*, књига 1: *Језик и народна ѿрадиција*, који се налази у штампи.

и трајне промене у етничком саставу њеног становништва током читавог 20. века.

У другом сегменту овога текста прилажем и мини библиографију која садржи јединице релевантне за етнолингвистичка истраживања српске популације на Косову и Метохији.

- Божовић Б. *Животи и обичаји народни у Ибарском Колашину*, Зубин Поток 2005.
- Букумирић М. *Терминологија куће и покућства у северној Метихији*, Српски дијалектолошки зборник LIII, Београд 2006, 375–548.
- Букумирић М. *Животи Срба у Гораждевцу*, Етнографски институт САНУ – Посебна издања, Књига 61, Београд 2007.
- Вукановић Т. *Srbi na Kosovu II*, Vranje 1986.
- Вукановић Т. *Дреница. Друга српска Света Гора. Антропоеографска и етнолошка размајрања на терену и у народу вршена 1934–1937. године*, Приштина 1998.
- Вукановић Т. *Енциклопедија народне животије, обичаја и веровања у Срба на Косову и Метихији*, Београд 2001.
- Дебелковић Д. *Обичаји српског народа на Косову јољу*, Српски етнографски зборник VII, Београд 1907.
- Дебелковић Д. *Веровања српског народа на Косову јољу*, Српски етнографски зборник L, Београд 1934, 210–215.
- Елезовић Г. *Речник косовско-метихијског дијалекта, књ. 1*, Српски дијалектолошки зборник IV, Београд 1932; *књ. 2*, Српски дијалектолошки зборник VI, Београд 1935.
- Јашовић Г. *Пасијирска терминологија Пећког Подјора*, Приштина 1997.
- Животи у енклави*, „Лицеум“ 9, Крагујевац 2005.
- Ибарски Колашин. Природа и традицијска култура*, (Ур. Миљана Стојановић), Крагујевац 2008.
- Избегличко Косово*, „Лицеум“ 8, Крагујевац 2004 [2005].
- Косово и Метихија – прошлости, садашњости, будућности*, Српска академија наука и уметности, Научни скупови CXV, Одељење друштвених наука 28, Београд 2007.
- Косово и Метихија у светлу етнологије*, Београд 2004.
- Косово у њамћењу и сиваралашћу*, (Приредио Н. Љубинковић), Београд 1989.
- Kosovo and Metohija. Living in the Enclave*, (Edited by Dušan T. Bataković), Belgrade 2007.
- Лома А. *Пракосово, Словенски и индоевропски корени српске епике*. Балканолошки институт САНУ – Посебна издања, Књига 78, Београд 2002.
- Николић В. *Природа у веровањима и обичајима у Срепској Жупи*, Гласник Етнографског института IX–X (1960–1961), Београд 1961, 113–137.
- Плотникова А.А. *Материјали за етнолингвистичко истраживање балканославјанског ареала*, Москва 1996.
- Плотникова А.А. *Етнолингвистичка географија Јужне Славии*, Москва 2004.
- Раденковић Љ. *Стирашила за децу – неке словенске паралеле*, „Жизненият цикл“ (Доклади од бугаро-српска научна конференција), Софија 2000, 146–155.

- Раденкович Л. „Беркман“ и друге духи-властители земних недра у славян „Восток и Запад в балканској картини мира. Памяти Владимира Николаевича Топорова“, Москва 2007, 258–265.
- Раденкович Л. *Водяной бык в преданиях балканских славян*, „ПОЛУТРОПОН. К 70-летию Владимира Николаевича Топорова“, Москва 1998, 439–446.
- Толстая С.М. / Толстой Н.И. *Забелешке из словенској њајансџва. Зашиџиџа од џрада у Драџачеву и друџим срџским зонама*, „Повеља“, нова серија, год. XV, бр. 1, 6–17; бр. 2–3, 3–12, Краљево 1985.
- Ћирковић С. *Терминологија цреџуљарсџва код Срба на Косову и Метохији*, магистарски рад (рукопис), Филолошки факултет Универзитета у Београду (Катедра за српски језик и књижевност), 2005.
- Филиповић М. С. *Различџиџа еџнолошка џрађа с Косова и Метохије*, Српски етнографски зборник LXXX, Београд 1967.
- Цветковић М. *Свакодневно и рџиџуално на џџрџу у Великој Хочи*, дипломски рад (рукопис), Филозофски факултет Универзитета у Београду (Катедра за етнологију и антропологију), 2005.

III

Транскрипти дати у трећем делу овога прилога илуструју разноврсне теме од значаја за етнолингвистичка истраживања српске популације са терена Метохије, али омогућавају и извођење одређених закључака од значаја за област дијалектологије, лингвоконтактологије, социolingвистике и психolingвистике. Извесна дихотомија која се односи на област порекла (Метохија) и област боравка (Велико Поморавље) итеративно се очитује у овим транскриптима, сведочећи већ о стварању неке врсте дијаспоричне свести.

У приложеним транскриптима уочавају се готово све маркантније фонетске, морфолошке и морфосинтаксичке црте говорâ северне Метохије, који припадају косовско-ресавском дијалекатском комплексу, а које су пописане и описане, уз још многе друге, у монографији *Говори северне Метохије*, аутора Милете Букумирића (Букумирић 2003).

Први информатор је Српкиња православне вере, избегла из Дреновца (општина Клина), рођена 1932. године. Учесник у разговору је информаторкин муж (1931). Са информатором је разговарано у два наврата: први разговор је трајао четрдесет пет минута, а други – петнаест минута. Други информатор је, такође, Српкиња православне вере, избегла из Ђураковца (општина Исток). Рођена је у Клини 1911. године и неписмена је. Читав разговор је трајао седамдесет минута. Трећи информатор је Српкиња православне вере, избегла из Гораждевца код Пећи. Рођена је 1953. године у Ђаковици и има основношколско образовање. Разговор је трајао четрдесет пет минута. Четврти информатор је 1931. годиште – Српкиња православне вере родом из

Белинца, неписмена. Избегла је из Лабљана (општина Пећ). Читав разговор је трајао један сат. Пети информатор је Српкиња православне вере, рођена 1923. године, и са само шест месеци школе. Избегла је из Мужевина код Истока, а разговор са њом је трајао тридесет минута.

Сваки појединачни интервју је углавном тематски структуриран, што се читује у сачињеним протоколима и знатно олакшава „руковање“ грађом, али у записима има и коментара саговорника, који су углавном били супружници или комшије, као и дигресија и понављања, будући да су се током разговора информатори враћали на поједине теме, задржавајући се на њима дуже или се пак на њих само осврћући. Понекад је и испитивач враћао саговорника на неку већ „обрађену“ тему.

Садржај разговора са информаторима дат је у транскрибованој форми, која подразумева да се уз одговоре саговорника дају и питања, односно – транскрипт говора испитивача (курзивним слогом, у округлим заградама). Овде је коришћена тзв. *реч за реч* транскрипција, која подразумева бележење свих изговорених исказа, па тако и грешке, недовршене речи и сл.⁶ Транскрипти су сегментирани према смени говорних субјеката: испитивач, информатор и саговорник. На почетку транскрипата нису наведена имена информатора, будући да, без обзира на то што је постојала сагласност за прављење аудио-записа, није тражена и посебна сагласност за објављивање забележених разговора.

Овде наводим и графичке ознаке које су коришћене у транскрипцији аудио-записа:

СГ	информаторов саговорник
(...)	изостављен део текста
-	недовршена реч
=	аутоматско надовезивање на претходну целину
[...]	неразговоретан говор.

*

Информатор: неименована женска особа (1932), Дреновац (Клина)

СГ: неименована мушка особа (1931), супружник информатора

Туциндан, Бадњи дан и Божић

То, прво дође Туциндан, тај Туциндан. Е ту се тучу увече ораси, сломи се тиква, што ћеш за у питу, јер тај дан све шта сломиш и шта урадиш – добро

⁶ Принципи транскрипције и графичке ознаке преузети су из радова припадника тзв. београдске етнолингвистичке школе, коју је засновала др Биљана Сикимић, а чија се делатност претежно одвија у оквирима пројеката Балканолошког института САНУ.

је, а оставиш ли за други дан, целу годину после ломиш судове, ломиш чаше. (*Разбијаш као?*) Е, то, то је мој рођендан, на Туциндан што сам се родила. (*То је њеши? Пеши јануар?*) Е, тако је нешто. Е, после на, овај, Бадњи дан ујутру.

(*А извини, а је л се на шај Туциндан, да л се шад и коље свиња или нешио за Божић? Ишио шај дан, на Туциндан баш да треба да се закоље?*) Јесте, јесте. (*То шшо ће да се шшави.*) Јес, јес на Туциндан, јер на Бадњи дан постимо. (*Онда не ваља да се шшиа.*) Ту не сме ништа мрсно да се пипа. (*Значи, свиња или већ шшиа?*) Шта оћеш, то је на Туциндан га сређујеш, и кокошку кољеш, и шта имаш, ћурку и све то, то с^е среди на Туциндан. Е, Бадњи дан, ми смо тамо ишли ујутру рано пре сунца за бадњак. Оде домаћин, узме секиру, оде у шуму, донесе бадњак. Ја изађем, сретнем га, пољубимо се, и прснем га са воду, са, дочекам га. Уће унутра, попије кафу, ракију, и радимо посо. Ја мој посо радим, развијам: питу посну са ораси, питу са тиквама, и тако. То се све спрема, све шта год имаш. Кува се пасуљ, кува се купус, све, и кувамо и пшеницу и пасуљ, и све се то, знаш, скува. То се зове варвара, та, мора, овај, варвара. Свети Сава кува, лади, не знам како се то певало пре, богоми сам заборавила, али углавно. (*То су, значи, шје све жишарице заједно?*) Те житарице су све заједно. И пшеница, и кукуруз, и пасуљ. То се скува и једе се. (*И шшо јело се зове као варвара?*) Јесте, јесте, јело има то тако. Имало је обичај... по кућама. И тако то. Е, то после за вечеру, запалимо свећу, ако имаш дечицу, онај, узме домаћин сламу, и иде, и каже: „Кво, кво, кво, кво, кво“. Ако неће домаћин, морам ја. И ја кажем као квочка: „Кво, кво“, а ови за мно: „Пију, пију, пију, пију, пију“. Ко пилићи растурамо ту сламу око те софре. И седнемо на ту сламу сви да се вечера, и та се софра не помера за три дана. Ту стоји, ту једемо, ту те три дана. (*И слама, шшо све, не чисти се, је л шако?*) Не, не, не, не. Трећи дан јес, пре сунца. Е после, нека, ујутру дигнем се рано, има тамо на другу собу што да чекам полазника, и тамо сто и све то... Ко оће тако, ко неће, он може исто ту, у ту сламу да га седне, и на ту софру да га дочека, рецимо, и да му спреми то. И тако се то радило, дочекујем три... Увек сам имала три полазника, то ми се знало. Првога знам да је мој лично, од његове сестре је био, то му се зна от капе до чарапе – поклон. Е, после, овима другима чарапе, мајице, домаћин – паре, ал обавезно колаче. А ти колачи што ми напомену, ти што смо месили, умесимо мале оне, лепчићи, па ишарамо. Па умесимо после неке, зове се јарам. Да се стави волу на рог. (*Аха. Ишио мали шако?*) Е, овако, знаш кругло, па ставиш тако, то се зове јарам, и то му ставиш на рог. Е, па е после неке, дугачко тесто, па га завежеш, и то се зове зајечићи, зајечићи. (*Зајечићи?*) Зајечићи. То ујутру врући, деца да једу с орасима. (...) (*Је л се ово волу сшавља на рої да буде сшока здрава, да?*) А, јес, јес, јес, јес, то се стави, и оде домаћин то у јасла тамо, стави на рог, и поједе, и истроши стоци, и покропи све то да буде здраво све. Е, и те гуске смо месили.

Умесиш овако дугачко, па ју ставиш горе главу, па ју после неке ставиш оно, као криланца направиш. Е те гуске и... свашта, свашта да ти кажем се месило и правило и... И тако то. (*А ѿше ѿгуске, истио ѿо све ѿојегу деца? То у кући ѿојегуше, или се нештио с ѿим раги друѿо?*) Не, не, све то једемо. (*Све?*) Све, све, све. Те јармове, то једу мушкарци, гуске – ми једемо женске, ове зајечиће – деца. (*То деца.*) А, а, то све на Туциндан увече што тучемо оне орасе за у питу, они... то се тури у колаче и једе се, децама дајемо, и све то.

(*А онај велики хлеб неки који се ѿрави за све, шѿио ѿреба за суѿра?*) Е то је тај колач. Шарени, што се месило на дан Божића, што ти реко. Он дође и ту, и оставимо тога трећегу полазника на ручак, ручамо. То је тај полазник што дође. Он сломи од великог бадњака, шункицу, ево, видиш. Е, ту шункицу, и уђе: „Добро јутро“, и отвори шпорет и чара: „Срећан Божић са јаганцима, са...“=

СГ: „Здрављем, берићетом!“

= „Здрављем, берићетом“, и свачим он то изреди, све. Науче га кући, не знам, стави то и изгори, затвори врата. Е, то су ти бадњачићи. Где год који полазник оде да полази, он узме ту гранчицу и стави је у ватру. Ево мен, овде нема ватре, па ја ставим. (...)

(*Па га, јесте, не ѿреба га се баѿи.*) Нек седи за годину.

СГ: Да исечемо бадњак [...], честитамо Бадње јутро. [...] Јесте, јесте, па ја ти ка-, сам ти рекла, кува се пасуљ, купус, правим питу са купусом, правим са... То је.

СГ: Орасима.

Све. (*Зељаник, или како се звала ѿа са куѿусом ѿиѿа?*) Пита са купусом, са купусом. Купушњача, са киселим купусом, тако. И прави се овамо са орасима и са тиквом. Јесте, јесте, правиш све шта оћеш, разум-. Ту су суве шљиве, ту су ораси, ту су суве јабуке, све живо што земља роди ми га спремимо. Риба, све, све ми спремимо ту за Бадњи дан увече, за трпезу. Ето, све.

(*А кажѿише ми са ѿом сламом, кад се ѿочисѿи и ѿо ѿосле, шѿа се с ѿим радѿило? Је л има неки обѿчај, или?*) Има, има обѿчај= (*Пошѿио има ѿонегде.*) =Има обѿчај, иде домаћин ујутру рано, ставља све, од шљиве до шљиве, од јабуке до јабуке, испод доле ставља, и узме секиру.

СГ: Домаћин узме секиру.

И, домаћин узме секиру, а ја узмем конач. И он сат прети оној шљиви: „Ће те...“.

СГ: „Ће да родиш, е-, ел ћеш да родиш, ел ће да те посечем?“

Ја кажем: „Немој да ју сечеш, она ће да роди“. И ја је вежем са црвен конач...

СГ: А ја је уфатим са... Шаку сламе бацим.

И она, е, добро, пожелете да родиш... Шаку сламе баци. И тако све, и ораси и јабуку и све, све, све живо што има...

СГ: Све воће које имаш – обиђеш.

Е, тако.

Нетка

Оно има, Нетка се зове, прво, е, на ту Нетку једемо посно. Сачувамо један колач, шарен, што се стави на бадњак уочи Божића, на Бадњи дан што ставимо у шпорет, ставимо му колач, ставимо му дуњу, ставимо парче пите, пе-шес коцке шећера на тај колач, и о- тога колача сачувамо га све до Нетке. (*Аха, што је који дан?*) То је негде, како се зове, он зна, панти те дане, колико треба то да, после Божића, скоро две недеље има. Е, и о тога, дигнимо ујутру рано и окусимо се. О те дуње, о тога шећера, о тога, све због грла – да те никад грло не боли. То е било пре, у старо време. Е, после, то се зове Нетка. Е, после, други дан, то је Крстовдан. То... (*Значи, један дан је ша Нећка*). Јесте= (*Па као сућрадан је Крстовдан?*) =е, Нетка је, и то постимо. А сутрадан је тај Крстовдан што се иде за водицу, дигнемо се рано ујутру, заватимо водицу на бунар.

Богојављење

(*На Богојављење?*) Е, Богојављење= (*Богојављење?*) =Богојављење. А овде идемо у цркву – сад. А тамо нисмо имали цркву близо, него дигнеш се ујутру рано, пре сунца. Домаћин завати тамо и донесе кофу воде, ставимо бо-сиљак у ту кофу, и после стави доле секиру и окрене оно сечило кек себе овамо, и нагази з две ноге на ту секиру, и попије три пута те водице, ис те кофе, попијемо сви редом, а најпре домаћин, а после ми сви редом= (*Од куће.*) =Јесте, от куће ко је. И тако, запалим свеће по три: једну у кућу, једну тамо на кош, амбар тај, шта је то. И тако ти је то, та водица, то се узме.

Лазарева субота

(*А Лазарева субота, Врбица?*) Лазарева субота је последња субота= (*Прег?*) =пред Ускрс. А сад је била, ова... прва субота, како се зваше, Милане?

СГ: Не знам, бог^оми ја. Не знам.

Како не знаш, бре?

СГ: Заб^оравим, бре, ја то. Заборавим.

О, тешко мене. (...)

То по нашем старом обичају, још моја мајка ме то научила: узмем оне игле што ћу да плетем, ону иглу што ћу да шијем, оне маказе што ћу да кројим, чешаљ што ћу да се очешљам. И то узмем, и узмем камен један.

СГ: Петак вече.

И у петак увече уочи суботе, е сад ме једна особа пита: „Шта радиш... шта бодеш?“ — „Бодем“=

СГ: „Очи каменице“.

=„овај, очи ис каменице“, не... „Бодем скаменице очи да не види да искочи.“ „Шта бодеш?“ — „Бодем о-, скаменици очи да не види да искочи“. Трипут, то је скаменица, сат се не помиње, она дугачка. Е, и за целу го-. И ја после ту суботу не работам, и ако и видим, а нешто и не видим, скоро за целу годину. То сам о-, још од моје мајке научила.

СГ: То слабо и виђаш после кад... кад тако оставиш.

Слабо и виђаш, и слабо се плашиш од њи, и то кат се уради, не работаш тај дан. Та се субота зове. Е, сад последња субота= (*Пред овај?*) =пред, е, она је Лазарова. Тако је то. (*И на њај дан, је л нешѝо ѝосебно?*) Посебно: причешћује се, не ради се, не, идеш у цркву, палиш свећу, и тако.

(*А Врбице, ѝе?*) Е, Врбице, ми о-, ми тамо слабо смо то гледали. Овде, видим, гледају. То одеш у цркву, не мож да дођеш на ред да ти да... гранчицу. (*Гранчицу. Значи, ѝо нисѝе баш, нисѝе доле славили?*) Не, ми не на Косово, а откако сам дошла овде, овде. (*Мислила сам доле, није, значи?*) Не, не, доле нисмо знали то шта је. Јок. То само на Ћу-, уочи Ћурђевдана берем.

СГ: [...] То ми нисмо знали ништа тамо. Јок. Само они стари обичаји, оставили стари...

Стари, што су ни оставили, то за Ћурђевдан ми увече свашта би набрали. (...)

В е р и д б а и с в а д б а

Е, тако смо гледали, то је било у старо време: одеш, запросиш девојку, седи запрошена по годину дана, па се спрема, па плаћа домаћин грдне паре, па=

СГ: Па, јесте.

=свадба, и тако. Ја тако сам била исто, испрошена, седела месец и по дана, верена, и спремила се и... дошли сватови, и отишла са свадбом и весељем, и...

(*А веридба, је л нешѝо ѝосебно сѝе ѝравили за веридбу, или?*) Јесте. Веридба је била. Били су прво као они мене да гледају, па после мој брат био тамо да види кућу и момка, па посенеке ајде да се размену дарови, да понесу моји као реч, да... да су ме дали. Ја сам пратила свима поклон. Они су мене још више послали, јел већа породица и својбина, и... И тако то, весеље се пра-

вило. Месец и по сам била верена, посе месец и по. (*Је л био и као и њрсѿен неки за веридбу, је л нешѿо сѿе ѿо, или ѿо раније?*) Јесте, јесте. Јесте, јесте, прстен послат, послат-, оно ланче послато, свега и свачега. Он је један, а две сестре су биле.

СГ: А то, младожења нема право д иде на свадбу.

А, ето, дошли су сватови и све је то било, младожења кући. (*А шѿо?*) А, не.

СГ: Мене не дају, и не... и не видиш девојку до... до оно вече, да извинеш, ка^т ће да дође, овај... [...] Јел док је они запросе, можда је ћора у обадва ока и можда је ћопава.

Ти си је... Ти си је видео.

СГ: У старо време [...]

У старо, јес. Не, то се нису удавале, а, не, не, Бош сачува[!]. То моје сестре што су се удале двије, нити су видели момка, ни они њи, ни... Био ћорав, био мутав, био ћопав, био... Само ујутру кад устане, види га... (*Значи, вас одведу ноћу, а младожења је ѿамо код куће све време, код своје куће?*) Јесте, јесте. (*Значи, ѿо Вас доћу грѿи сваѿови?*) Сватови све, и ѿопште га видела нисам, д^а извинеш, само кад је ушо, скинуо ми вал, то је то, по томе обичају, јесте то, и стего ме за руку да не кажем ја: „Пусти ме“ него: „Лакше“. А они слушају пот прозор и чују ме кад ја причам, да би деца, тобож, да нису глува, и пуца се пушка. (*Да, га.*) То вече кад уђе, најпре момак код... (*Да, га, га.*) Е, тако је то било раније.

Игра „под капе“ и друге забаве младих

Скупи се увече омладина. Па то је било пре черга, крај до крај собе је прострето, и они седни, а [...] Донеси, млада ^ако има, ^ако не, донесе она домаћица све белаче, оне чарапе, знаш. И, е, и они седну, и сад узму једну кулицу, и све се нареду те чарапе, и један и^х крије.

СГ: Држи га пот капе.

Ту пот капе, све он крије, крије, крије, крије, и са^д де остави то зрно, мора неко да зна да погоди. (*Значи ѿај... Треба да ѿооди неко іде је ѿа кулицу?*) Е, сад сви се гледају, сви ће... Муче се де је.

СГ: Поделимо на две партије, па која ће да победи.

Јесте, једна партија отуд, једна отуд. На то се... у средину. И сад, иде, иде, довати, нема, довати. Тамо они... сме^к.

СГ: Ово за тебе, ово је за мене.

Ово је за тебе, да. И ко победи... (*А како се зове ѿа иѿра? Има неки назив?*) „Пот капе“. Игра „пот капе“. (*Под капе, а у сѿвари су чарапе у иѿишању?*) А у ствари су чарапе, али то је игра „пот капе“. Е. [...] Богами, код ме-, код нас су звали „козе“: идемо д играмо ноћас „козе“. „Коза“. (...)

(*Као беле, ња?*) Е, да играмо „коза“ ноћас, звани смо ту и ту. (*А њо је само било вече њред свадбу, или не? Нема везе?*) Не, не, не. (*То је као седељка?*) Јес [...] Нема игранке, нема ништа. Кува се врућа ракија... И тако, богу-ми, песма. Ко победи, пева се, шта се ту све... (*Седељке неке?*) Да, седељке. И то ти је било пре, није ка сад – шетња, игра, него тако се.

(*А је л било још нека њра њако, да кажем, заједничка?*) Па, била је. Била је, била је. Била је. Знам, пантим ко сад: у мој род, два мушкарца, али један се обуче у женско, један у мушко. Један као млада, а онај исто – младожења, шта не би радили у тој... по тој соби. Господе, па то би се све живо... Е тако. Свега би они размишљали и, богами, био ми је један брат от стрица... Не, но стриц рођени, он је знао у гусле.

Информатор: неименована женска особа (1911), родом из КLINE, Ђураковац (Исток)

З а д у ш н и ц е

(... *изађе на ѡробље за задушнице...*) Ми смо излазили сваке... петкем=*(И које су важне?)* =а сат смо и на седам-осам година суботом, а суботом се мрси. А петкем ми, све посно било, сине, на гроб, да. Посно. Сваки на свој гроб, сваки на свој, и... А ондак ми... Код нас је опе^т друкши обичај. (*Не ѡ овде, је л?*) Је-, на гробље туриш ону панаију и ону свећу упалиш, а ондак село... Сад, на пример, Параћин, овај, Ђуприја, за себе, кад има и ко има то у село — село, ко је имао гробље ту, знаш, уједно, свака своје село. Исто седнемо жене, само жене. А сад и неколико почело и људи. Сад људи стално. Пре, пре би код нас врискали више и, на пример, жалили ко је жалосан, ко је... Неко за брата, неко за овог, неко за мајком, неко за татом, неко... А сад и код нас се губи обичај, само да плачу. Све мало по мало и изгуби се обичај свакојак. Код нас сад.

(*Јесу њо имале неке одређене жене које кукају, наричу, као у Црној Гори, или?*) Наричу, то... то куј оће, сваки за своје. Ако оће, може и туђе, на пример. Кога... ко има своју жалост, он може лако и онога туђега да ожали. Е. А сад се губи то све, код нас се... ће и да се изгуби то све.

(*Је л се носила храна на ѡробље као и овде, све редом, или више код куће је било да се сѡреми?*) Кот куће је било. (*Код куће?*) Е, мени је сад умрла се-стра овде у Крагујевац, а брат ми умро у Краљево. Још му има година. Он се... кот куће, кат се сакранио, кући био народ на... за четрдесницу – кући. А сад за пола године – на гробље. И са^т ће годину изгледа да даје на гробље. (*Је л њо ваш обичај, или је њо ѡримљено овде?*) Примано ово сад, примамо она [...] обичај. (*Да, јер овде се носи и на ѡробље храна досѡа, и њо.*) (...)

А ви, како вичете ви? (*Па ја сам чула исто њанаија.*) Па ето, е, пшеница варена, па однесеш кот попа, читаш... А, а код нас, ми имали смо цркву у селу, у Ђураковац, па он дође, па омотви. Ко оће да... да малитви... да плати и да омотви, он дође, од гроба до гроба, свуд. А ту цркву ни запалили... А не може, не панти нико кад је се та црква градила.

Информатор: неименована женска особа (1953), родом из Ђаковице, Гораждевац (Пећ)

К а р а к о н ц у л а

(...) Из њене приче, каже, били су, долазила е караконцула, врти се крос кућу, лупају шерпе, шта е то... Они се, устају, дижу, шта је то, нема никог. О, јутредан, они: „То су нама биле караконцуле“. Шта су сат караконцуле: оне идеду по гробљу, оне идеду по воде, купљу се по ноћи... Као не купају се преко дана, но се купљу се по ноћи, и то тако. Па касније мало се то као, шта ја знам, мање се као осећало, мало се изгубило, па је прошло па неколико година, па опет: „Јесте чули, опе^т долазиле караконцуле?!“. „Код кога?“ „Ко^т тога и тога“, на пример, по имену. Шта јој је радио — није смео ништа ни да мрдне. Они тишли саме. Отишли сами. Тако е причала баба о^т твог оца, твог деде. Тишли, дошли, тишли. Тако.

Н е р о т к и њ а

(*Можеће да ми кажете, на пример, раније како кад жена није имала децу, на пример, није могла да има децу дуже, да ли је био неки обичај нешто да ради, неко веровање, ња да има децу, и како се ледало на њу жену? Како се, мислим, како су њу и називали, и како околина, да кажем, како је ледала на некако... у раније време?*) Очигледно, што кажу, моја заова је била тај, тај, прво... Она није могла да има децу, у ствари, она прво је имала једно, умрло јој, а онда није могла да има деведесет година децу. Друга јетрва кад је дошла, одма је родила. Њу су онда запоставили: „Ти си неродилња, о^т тебе немамо ништа, ти си исто ко крава која се не тели, она немамо плода, немамо берићета од ње, и тебе исто тако“. Као не-, не сматрају је за ништа. За ништа. Као неку обичну лутку да, да, да се обеси у кућу. Ето тако ту, рецимо, неродилњу не сматрају за ништа. Док и то њена мајка увидела. Па то онда е, они нису хтели код лекара да је воде. Мајка је њена преузела, повела ју код лекара. Лекар је реко: „Она је пуна деце, то није до ње. То је њој направљено“. Они су веровали у све то — да је неко нешто направио. У те старо време можда е и било тога. И она ју је водила по цркве, де је чула коју цркву, и код Призрена црква, и у Будисавце црква. Де је чула, ту ју је повела. Моа кад је отишла код Призрена црква, сад не знам како се звала, њој су се тамо, шта ја знам шта јо је

све то поп дао неку воду да пије. (*Она Бојородица Љевшика?*) Тако ће нешто бит. Не знам, сад си ме, не знам, заборавила сам. (*Тамо се ишло за ѿо, као?*) Јесте, као. Баш је то било посебно због деце. Да би се, да би се, да би имала децу. Они су јој везали црвени конач око струка, четрес дана морала да носи тај црвени конач око струка. (*То су јој у цркву рекли?*) У цркву, да. У цркву су јој то дали. И она је то носила. Кад је то све испоштовала, опет су је вратили, и она преноћила је у цркву, преспавала је тамо, што кажу – з Божом помоћу, и са све то муке што се мучила: водила и по жена, те трљање, те ово, те оно, што кажу – Господ Бог је обдарио, добила је сина. После тога опет је имала. Што кажу – мука јој се исплатила, што се мучила, али неродиљу породица не ферма за ништа. „Ти си жена неродиља, ти си жена овако, ти си жена овак“, и онда они избегавају. Дође до развоја брака, истерају је једноставно: „Шта ми требаш, не требаш ми ништа. Ја оћу децу, ја живим за децу“, као. Ако не би муж, оће његови стари, родитељи, отац, мајка, стриц, стрина. То би се умешало с колена на колена. И, и онда дође до развоја. Та жена јадна оде, изађе, шта је радила – ништа, де је била – нигде. Е. Било, било е такво.

(*А да л је било чак да, на ѿпример, ѿој жени кад је неки ѿразник и ово, ѿа она учесћује у ишја ко ради... Знајте – Божић, Ускрс... Свако има неко задуђење и ѿо, да на ѿпример се не ѿледа добро на ѿо да она нешћо учесћује, или да иде неће, јер као да она некој ишме не зарази, да кажем?*) Па јесте, било је, било је и тога. Кажу: „Шта ћеш ти? Ти ниси од, од напретка“. Тамо мора и... да иде жена која има децу. Поведи своје дете као, рецимо, на бабине, на повојницу требаш да идеш. Ни случајно жена неродиља не сме д иде, неће нико ни да је узме. (*Ни да је ѿрими, је л да?*) Неће нико да је прими. „Не може, мене таква не треба, мене треба која ће да ми донесе берићет у кућу, која ће да ми донесе напредак у кућу“, и кад идеш, мораш прво да пустиш твоје дете напред да ти уђе у ту кућу, па онда ти за њим, као да водиш напредак и... Ето тако то било. Иначе, која нема, нема говора – седи као слуга кући. Не иде нигде, белог дана не гледа. То је то. [...] (*Да не сме да иде, ишја?*) Ако су свадбе, она не сме да иде у сватове. Ако су сахране – исто, не дај Боже, то још горе. Ако је неким случајем, далеко га... далеко било, то је нешто близо нешто, морала да присуствује сахрани, она је морала црвени конач да стави око прста, око ша-, око руке. Углавном црвени конач, да не би то сутра било кад се роди, да не буде модра или жута као тај мртвак, него да буде црвена, румена, да се... Е, тако то. Морала.

Трудна жена и породиља

А избегавали су трудницу да воде, рецимо, жена де се порађа, да је и она то... Ако се чуло ће да се породи, обавезно ти излазиш, не присуствујеш то да гледаш ти како се друга жена порађа. Не. (*Да се не уйлашиши?*) Ил да се

не-, једној ће да буде кобајаги тежак порођај. Или она што се порађа, или ова што треба да се породи. Углавном, никако не сме да буду заједно. Ето, то су гледале да не буду. А онда по ноћи да не иду... Како, твоја идница по ноћи да нагазиш на нешто! Не, не дај Боже, седи кући. Нема идења. Први мрак... (*А штиа значи идница?*) Да идеш сад, рецимо, да идеш негде, немаш право, него седи кући. Док се породиш, и за четрес дана исто немаш право пошто се породиш, за четрес дана. Биле свадбе, била... испраћај, било шта било, трудна жена, а... порођена жена не сме да иде. Направиће ти неко да ти побегне млеко, да нема да доји дете, да... ето тако. Плашиле су се жене свега, богоми. Док су се плашиле, све је боље било. Како се сад не плаше, сад нити доје, нити ништа. Цуцлу у уста, па цуцла она беба ону гуму, ону пластику и... Па јесте.

(*А је л било го јогину дана геца да се не додирују?*) И то је, јесте било. Дете. Новорођенче, рецимо, сад јетрве су у кућу, две јетрве. Роде се, мала разлика међу децом, рецимо, по пет-шест месеци, или по нека буде по четрес дана разлика. Не дај Боже, има да га чува у ћошак један, ћошак други, да се деца не додирну. Неће да причају деца. Једно ће да остане, овај, да не прича. (*Као глувонемо?*) Као глувонемо. Не, није то код на-, рецимо, то у нашу породицу није било, ал то од старијих је било. Дође, рецимо, нека баба код нас старија, и она каже: „Ене, а што си пустила ту децу да ти се дирају?“ „Па што, как-?“ „Како што? Остаће ти једно глуво... глувонемо, неће ти проговори“ „Како неће да проговори?“ „Е добро, добро. Само се играј ти, па ћеш да видиш шта ће ти буде“. И онда жене грдне не смију, но једно тамо, једно тамо. Морале су да прихвате ко што и она каже. (...)

Жена родиља за четрес дана, она се рачунала – нечиста жена. Четрдесет дана нечиста е жена и [...] Нормално, из којих разлога се зна да је. Нит је могла да иде у комшилук, нит је могла на свадбе, нит је могла у цркве, нит је могла нигде. Ништа није могла. Хлеб да меси ни случајно, нит та породица у коју је она живела нису јој дали да меси хлеб, да спрема ручак. И њу су исто рачунали: као жена родиља је с једном ногом у гроб, с једном ногом ван гроба. Родиља. Раздвајају се кости, кости су јој растурене, не сме да ради ништа. Исто ослобођена била сваког посла. (*Да, а негде су ишле одмах да раде.*) Јесте, а негде су морале да иду. Ста-... још у старије време морале су, тога није било. Рецимо, моја свекрва трећи дан је отишла да жње пшеницу. Данас је родила на Светог Илију, трећи дан после Светог Илије она је отишла да жње. Морала е. А касније су се као мало превазишло то, па су је... рачунају није чиста, јест, мало испоштовала, мало нечиста жена, мало с једном ногом у гроб, с једном ногом ван гроба, рачуна се као мртвац у кућу. Е тако то за четрдес дана. И да изађе негде исто, направиће јој неко, пре сам исто рекла, да јој млеко побегне, изгубиће млеко ако е изашла вани због свог посла нешто. Ето, она је морала ако јој... обавезно кицељу да опаше за струком, кицељу, и

да подигне леви или десни, леву или десну страну о^т те кицеље – која је кицеља била на себе. Она је морала да подигне да је за-, за појас закачи, да то млеко остаје код ње, да јој млеко не оде. То е тако морало да буде. То јој је напред... (*Један или друји крај?*) Један или други – не мора два – један или други, углавном обавезно је морало то док се не, а колко изађе ис куће, то е морала тако да закачи. Кат се врати у кућу, спусти то. Е тако било. Да сачува млеко.

(*А ѿелене да не хваѿи мрак?*) Пелене то, то већ јес што јесте. Имали смо пелене. Рашириш пелене пре сунца да унесеш. Ако је сунце на заладак, обавезно унесеш пелене унутра да ти сунце не залади. Ако ти залади сунце пелене, мораш поново сутрадан да и переш, не смеш и употребит... Ил ће дете да плаче, ил ће то дете па-... као сутрадан урочено. Падају ти неки, шта знам ја шта то све пада. Јесте, и не дају, мораш сутрадан да переш те пелене. Не смеш и употребит за дете. То је тако било.

(*А од хране? Је л мојло све да једе, ил као било нешѿо забрањено?*) Није било ништа забрањено. Није. (*Збоѿи ѿоѿ млека?*) Због тог млека мало су избегавали бели лук, не смеш да једеш бели лук, што више, што више црног лука. Накркај се црног лука, па да видиш како... Једи, једи црног лука. Не, а ја сама нисам могла да једем, морала сам да га једем. Мораш да једеш црни лук, као о^т црног лука прилази млеко, од белог лука бежи млеко. Немој љуто, љуто ти је дете, то не смеш да једеш. Ето то, тако, а друго неки избор, да ти се нешто посебно спреми, нема ништа, једе^м што једу и сви. Ако има, и да имаш, да ти је добро. (...)

(*Како, да замуѿим?*) А да би одржала млеко, да има да доји дете млека, морала је да пије што више слатко млеко, она. А како се није имало, онда се морало размутит воде и шећера, па да пијеш воду и шећер, да би ти као дошло мало јаче млеко. Воде... и шећера, и да пијеш. Иако ти се није пило, морао си силом да пијеш, да би то, као, то је додавало млеко. Ето ти.

Б л и з а н ц и

(*А да ли је имало неко веровање ѿособно ко има близанце или, добро, ѿројке да добије? То раније није било, ја мислим, ѿолико, ѿо је сад, вероваѿно, кад се лече жене. Да ли је имало неко ѿособно веровање везано за ѿо – ако жена близанце роди, јел сиѿурно се није знало да л носи близанце, ѿо није ѿре?*) Не, то, рецимо, док је трудна, ништа није, није... за никаква. А после порођаја, жена која роди близанце, она се назива, зове као излечива жена. Излечива. Рецимо, лековита е жена. Има оболења које жена може да излечи која роди близанце. Она, жена родила близанце, близнила се. (*Неке одређене болесѿи баиш?*) Одређене. Као, рецимо, кочиш се у леђа, преко крсти ту легнеш, онда на, на стомак, та те жена трипут прегази преко леђа. „Како сам се, колко

сам се пут ја близнила, тебе то да...“, овај. „Ја сам се близнила, тебе да прође, ја сам се близнила, тебе да прође. Ја сам се бли-“. Трипут. Оде човек здрав-читав. Као бајаги, то је било, па сад некоме је истинито, стварно јесте. Било је стварно случај, било је стварно случај у село, тражи се, па има ли, па нема, па докле дођеш ти до те жене која се близнила. Била би атрабата, што би рекли стари. Докле се дође до ње. Атрабата, то се каже, то тешко да дођеш до те жене. Сла-, ретко се ко близнила.

(А *кај млека, ова жена која доји, за око?*) То јесте, то је, овај, ако те боли око, па то, то није било везе никакве. Је ли родила или близнила, него близнила, ел само да је родиља, јесте. Капнеш у око, то око прође. Па, углавном, то њено млеко лековито, излечиво, колко било за њено дете хранљиво, толко је млеко излечливо за, за очи. За очи.

(А, *уошшије, на ше близанце, је л се ледало, овај, некако йосебно на йу децу касније, или йако нешйо, да је йо?*) Па на ту, каж-, на ту децу касније, ка^д деца порасту, то је се гледало: ако се једно разболи, куку, разболеће се и оно друго. То је везано, то су, овај, то се је страховало: ако се једно разболи, куку, шта ће бит са другим. И обично је тако и бивало. Ако једно остане, рецимо, жена роди, или жена двојку, близанце, једно умре на, приликом порођаја, није било, овај, шансе да и то друго заживи. И оно је мора-, ако не пре, после четрес дана или за четрес дана, углавном то дете, то не заживи. И оно, овај, нађе се нека судбина, нешто му се нађе да и оно, овај. Тако је, рођено је, близанци су рођени. Ако живе обадвоје, живе обадвоје. Ако једно умре, оде и оно друго за њим. А и онда су велике су ш-, весеља су велика била када заживе обоје. Рецимо, остала су, близанци су рођени. Близнила се жена, обадвоје заживело – то је било као, рецимо, ко са^д да постигнеш неку школу да завршиш, успех неки. То је био велики успех да обоје заживе. И онда ти била велика радос, дођу ти близанци на свадбу: „Ево и они близанци. Лепо ли и(х) виђет, Боже, Боже, ено и близанци“ – као два близнака. То е била велика премија, велика част. Да, да дођу, да и(х) очувају, да... Ето тако.

Урокљива особа

Ја знам да је морало да се стави у колевку де дете, беба де спава, по то ње-, његово душече или његово јастуче: маказе, маказе, бели лук и црвени конац. Касније су почели и књиге помало да стављају, да буде научник, да буде школован човек или же-, било женско било мушко. То је било обавезно. А обавезно је било: маказе, бели лук. (*И йај црвени конац?*) И тај црвени конац. (*За шйа је шйа служило, је л се нешйо знало, мислим?*) Бе, маказе су биле да прекину вештице, ^ако дођу вештице, ел се дешавало – умре дете у колевку, на спавању. То је, није од природне. То ни-, као није од Бога, то је од вештица: дошла вештица и прекинула га да не живи. Е, за то су се стављале маказе да

прекину вештицу, да не долазе вештице. Бели лук се стављао да не, да, ради урока. Било је жена, дође, оно кажу: „Уу, машала, како ти је фино, како ти је напредно“. Дође жена: „Уууу, колико ти је порасло“. Дете после тога плаче, нема мира, и онда су жене навикле и стављале бели лук. Онда, дође ко дође, на њега не утиче више то. Како год она да каже, на њега не утиче. Има бели лук, и не да урок. Ради урока. (*А црвено конче, исто?*) А црвено конче исто је ради урока, и да буде здраво и румено. То тако.

(*Је л се ѿо знало које су жене?*) Ако се одма том детету деси, након изласка те жене ис куће, онда се знало да је, овај. Јесте. Било је случај у моје село, де сам ја живела, да е изашла же-, човек изашо ис куће, а кад је ушо, реко: „Уууу, Боже, Боже, час-, часприје порасте ово дијете“. А они су Црногорци били. „Боже, Боже, часприје порасте ово дијете“. Изашо је, попио је кафу, ракију, изашо је. Почело је да плаче, да плаче, да плаче. Док су стигли до лекара, дете умре. То је, то је жива истина, и знали су тог човека. Онда су од њега, избегавали су тог чов-. Нису, нису волели да и(м) дође, избегавали су га. (*А је л се ѿо каже, или не каже се ѿом човеку ѿо ѿако: ѿи си крив?*) Они немају мо-, снаге, рецимо, њему директно да кажу, али жена жени каже: „Вала, би ми тај и тај, оде ми дете од њега. Лично од њега, знам“. Можда није од њега, ал то се тако наместило и десио, и то се направило. „Вала, он ми урочи, урочи ми ово, оде ми дете, здраво, читаво.“ Као, рецимо, било је здраво, читаво прије тога. После тога то му се десио, и лако је било да се поверује. Људе су избегавали који су имали плаве очи. Каже, од плавих очи-, оне су, и много су исто деца нежна која... која им^{ају} плаве очи, који су, којима је плав тен, и као очи су покр-, штетне су плаве очи. И нису волели те особе са плавим очима да и(м) дођу, и тако. И то, о^т тог човека после то село избегавало. Теле ако је видео, рецимо, отелила се крава, па је теле видео, то е теле отишло. И онда су они њега прозвали као врачара, као зле очи има. Иако оне, мајка која поврати, одво-, одбије дете от сисе, неће да, прекине га, каже: „Нећу више да овај, доста си сисало“. Напуни две године, три године, годину, није битно, и онда каже, зарекне се, каже: „Нема више да сисаш“. Одво-, одбије га, дан-два, оно дете плаче, плаче, плаче, плаче, и онда га опет поврати на то. То је обавезно било да је то дете, мислим, дете, човек, одра-, оно кидало је то све што је с очима видело. Морало је, такве су очи биле, таква му је душа, срце му је такво било. Е зато е то, да с-, ка^д дете одвојиш, нема више повратка на сису. Одвојила си га, то ти је закон. Немој грдна да се вараш више да га, нека плаче дете, плачи и ти с њим. Није све исто, оно плаче, сад је-, сад, сад су сузе, сад је другачије, али није све исто било кад оно дете плаче. Ти мораш да му даш друго нешто да га превариш, да га... А било шта, а срце ти, срце ти се и тебе цепао, али нема шансе да га вратиш више. Врати ли га више, те ти се чује: „Вратила е та и та, повратила е дете“, неће ти га нити

друштво, нити га, овај, изолирају га, једноставно га изолију. Ниси за то, ти има-, а оно грдно дете после на муку: како ја имам покварене очи, како ја имам злу душу. Ето, и зато су жене избегавале да га враћају (...)

(*Кад је неко разрок, кад има, онај, као разрок човек, да л је то можда урокљиво? Или, каже, има људи, оно, да има једно око једну боју, а друго – друго. На пример, једно око му плаво, једно зелено. Има и таквих људи, па као сад зашто се...*) Ја не знам за то. Ја само знам за то које се вратило на сису поново, оно је, или кажу – злобно је, па кажу: „Ууууу, онај, како живи, у што неће нешто да му се...“, ово или оно. Шта он зна, шта он то прича, ја не знам, углавном има, има разне душе, разне. И тад и сад је било да има злобна душа, и тако.

(*Сад, шта је то у кошуљици? То, у ствари, значи са том постелицом?*) Са постелицом. (*Да је изашло кад се родило?*) Да је се родило се са свом постелицом, није се откачила постелица, него са, са том постелицом се роди, и он има неку моћ. Ууу, родило се дете у кошуљицу, он ће да буде школован, он ће да буде човек од напретка, он ће да предвиђа шта ће да се дешава. Унапред ће да зна шта ће, како ће, ето ту је. Њега су за то. Да. Њега су са кошуљицом то кад се, њега су за то. Ако се роди са врпчаном пупцом око врата, за њега кажу: ка^т-гад урадиће нешто од себе.

(*Аха, нешто лоше.*) Да. Са^т далеко било, да л, да л је свакој то урадило, не дао Бог, што то не мож да, онда би, а-, ал то нису жене волеле: „Ууу, родило се са пупчаном врпцом“. (*А ово у кошуљицу, то свеједно да л је мушко или женско?*) А, без обзира, било женско било мушко, то се веровало, то је нека моћ била, нека сила, нека снага. Фино, оно биће проспективан човек, биће. Да. То, то је било драгоцено да се роди у ово, а ово са... онда не ваља. Оно увек се нешто нађе – ил ово ил оно, е тако.

Породиља и обичаји за њу везани

(*И да ли има нешто везано кад се први пут посећује породилја и деце?*) Кад жене иду, и шта се, мислим, носи да се почаси, каже, да ли се неке специјално дели тај хлеб, појача, нешто што се носи, нека часи још? Шта све носе оне што долазе у посећу?) Први пут ка^т дођу... (*И да ли други дан, трећи дан мора нешто да се посећује све, мислим, посебно или?*) Сад ја... Жена породилја ка^т ти дође, ти обавезно мораш слатку воду да јој даш. Први пут ка^т ти дође, мораш да је прво да је послужиш слатку воду. У чашу: „Изволте“. (*Она и деце понесе?*) И она и дете, а ако не донесе дете, са-, само њој даш, овај. А ако дође са дететом, мораш дете да дарујеш, било шта да имаш – или чарапу, или пару, или шта имаш. Велики је грех пустит дете први пут да ти дође у кућу, беба, да га ништа не дарујеш. Као треба му напредак, треба му да... да има нешто. То је греота.

(А ѝосле колко дана ѝородиља ѝреба да изађе с геѝеѝом?) После четрдесе^т дана. За четрдес дана жена породила са дететом не сме нигде д изађе. (Је л на једно месѝо, ил мора на више, као сад иѝо је? Како је било, да кажем, на колко месѝа мора да свраѝи кад изађе ѝрви ѝуѝ, и код коѝа, на ѝример?) Де о- воли, де њено срце зажели да оде. Или је код мајке, рецимо, први пут се гледало да одеш код мајке. Четрес дана ти дете напуни – обичај е да одеш код мајке. Код мајке да преноѝиш ту ноћ, да дете мења своје, јер оно је, рецимо, за... пре четрес дана је плакало. Кад оде код мајке, ноћу-дању, дању-ноћ. А одеш, преноѝиш код мајке, то дете °остави тај плач кући, онда више не плаче. Мења дете свој став. Ако је плакало – не, прекида да плаче. Иде у ујчевину. Тамо добива дар од ујака, добива од бабе, од деде. Од у-, једино, не дај Бо-, ко није имао мајку, мор^ао ић код стрине, уја-, ујне, а онда првенствено је у род да оде. Ако не, онда мора негде да оде, али понесе дете, понесе колевку, са колевком обавезно. И да се дарује дете, шта ко има. А онда после, ка^т тај обичај заврши, онда може да иде где год оће после четрес дана, али обавезно е дете да се дарује. Први пут уђе дете у кућу, велики је грех да се пусти дете да се не дарује. Шта се... шта има.

(А и снаша исуѝо?) А снаша јесте. Кад о-, уда се, дође ти сна у кућу, и ти одеш негде. Рецимо, жени ти се син. И ти одеш са снаом у госте. Било де: или код сестре, или код брата, ил ово- оно. Та снаа има да добије било шта, а ако није добила ништа – ууу, кијамет, како да не дарују снашу. Мора снаша да се дарује, па мора да се дарује: материјал за сукњу, крпа за судове, штутке, било шта, било, било, било шта, углавном... (А иѝа су шуѝке?) Шутке. Попке. Шутке, штутке. (Шѝриконе као, назувци?) Јесте. Плетене, пле-. Плетене. (Поѝке, да. И ја знам ѝоѝке, исуѝо.) Плетене штутке. Било шта. [...] Имала – не имала, мораш да дарујеш и снашу, мораш да... Мало ^ако си свесан, ако ниси свесан, е, онда не знаш ништа и... Е тако.

Новорођенче и обичаји за њега везани

(А на ѝример, кад се Ви ѝородиѝе, као, или као неко раније, ови иѝо долазе, кад они долазе? Шѝа доносе жене, мислим, ѝо како од хране и овако? Шѝа ѝреба да донесу у кућу кад дођу код жене... ѝде је ѝородиља?) Де е породила? Рецимо, сад... (Да л одма суѝрадан ѝреба да дођу, и како изѝега?) Не морају сутрадан. Кад жена изађе из болнице. (Да, ал код куће раније кад су се ѝорађале, мислим?) А код ку-... А кад су се оно раније порађале кући, па богами, оно, одма су можда и долазили. Вероватно да јесу, ја сад нешто... А долазиле су оне, доносе шећер у коцке. (Је л ѝо ѝовојница исуѝо се каже?) Не, оне... То се зове повојница. Али они и пре повојнице дођу: рецимо, мајка дође да види ћерку. Она јој донесе, замеси јој погачу – слатка погача се звала. Мора да обично и да буде слатка, стварно слатка. И шећер у коцке и ту погачу,

прво да она поједе о^т те погаче, онда њена фамилија. То је било за жену породилу. Да буде, да јој млеко слатко, да дете напредује, и тако. А кад буде повојница, обично се= (*А кад је, мислим?*) =Повојница се обави. То је било, обавезна е мајка своје ћерке да позове родбину: „Идем тог и тог дана“. Може да буде на вр недељу дана, мож да буде на вр три дана, може да буде на вр седам, овај, четрес дана – све зависи колко је мајка имућна да се спреми. Ако она има, она се брзо спреми. Али обавезно своју родбину обавести три–четри дана унапред: „А, ја идем тад и тад. Ако оћете и ако можете са мном, идем по имену на повојницу кот своје ћерке“. Оне јој одговарају: „Оћемо, спремићемо се“. И имају одређено време де се састављају, де... код, рецимо, код куће те мајке, и оне скупа се спреме и дођу код ове. Обично, обавезно је пре дванајс сати. (*А, њре њогне?*) Пре подне. То је обично пре подне, и онда оне изнесу тај дар, дарују шта имају, како ко имао. Није се нешто много имало – саплетеш неко џемперче, саплетеш неко пуловерче, саплетеш нешто, оно што имаш, али углавном да обавиш тај ред. Обавеш-, обавештава се родбина. А онда се ту... гости, и гости, и гости – ко да га шаљеш у војску – на повојницу. Ту, ту мораш да имаш свега.

(*И за давање имена?*) Кат се роди дете, прво се обавести кум за име. Од њега мораш име да тражиш. Кум ти да име, одреди ти, или ти каже: „По својој вољи, куме“. Или ти одреди, ил ти да три имена: бирај о те три имена које оћеш. И ти избираш једно име које, и питаш га: „Куме, ја сам то“. „Може“ – кум прихвати, нема. Нека буде тако како јес. Обично су понављали имена бабе, деде, ујака, стрица, пријатеља. Враћали су се стара име-. (*Не својих, кума, не њо из ње њородице?*) Него... Да, јесте, из те породице су, и тако. Онда, кад решиш да крстиш дете, то мораш... то, рецимо, три-четри месеца, не би требало више да прође, да дуже, позо-, обавестиш кума. Кум, ако може то, прихвати. Ако каже: „Не могу тог дана, могу тог дана“, ти као домаћин мораш да прихватиш ка^т ти кум одреди. То је закон кум кад одреди. А његова је улога. Он донесе кумчету по два метра шифона, порхета. То се причало раније – порхет. Ууу, ка^т ти донесе пицаме, то је била премија. Само два метра порхета, да може да увије кумче, е то. (...) Кумче обавије у тај шифон. Е, то није било ко сад: ууу, компетићи, чуда. То је само два метра, и ти си задовољ-, а домаћин обавезан куму кошуљу да купи, ма макар да ће себе да прода, куму кошуљу купит мора. То је таква обавеза и обичај: куму, куми и колко чланова има у породици, све мора кум да, да дарује – све чланове породице, а главни кум кошуљу добија. Е.

(*Иначе, свечани ручак буде?*) Свечани ручак обавезно. (*Ал крсти се у цркву, је л њако?*) А, крсти се: било је и кући, било је у цркви, како је ко хтео. Неко је волео у цркви, неко је волео у... Ја, рецимо, моје унуче ја сам у цркву крстила. (*Јел се носе и у манасџир деца, овај? Каже, нејде има и овде код нас*

да однесу у манастир да се крсти, ако је близу манастир?) Имало у Деча-, манастир, манастир Дечане, да се померим с места. Ми смо, и тамо смо исто волели да... однесе. Могло је. Па у манастир Девич, у цркву Девич. И то је исто, тамо су жене исто, жене ишле за, за... да би остале трудне. И то је било баш признато. Девич.

(... *Уради да би, да не умиру деца, или да, да се не ѿнови?)* То су, то се... Кад би деца умирала од, овај... То ја зн-, ја вам причам из приче коју сам ја чула. Ја то нисам, рецимо, овај= (*Урадила, да, да.*) =него чула сам, моја свекрва, моја баба, моја тако прабаба, причале су, дешавало се, не дао Бог ни-ком да, да не заживе деца, да једно оно-ово, овај, они онда ту повију дете новорођенче, само што се роди новорођенче, и на раскрсницу га однесу. И први који наиђе, он је дужан да подигне ту колевку. Они га наопако окрену, наопако колевку окрену. А сад ја не знам да л се ви сећате, колевка има онај као полукруг, ми кажемо – лубац. Има тај лубац, и он је мало као заштита, а не дао Бог кад се преврне колевка, те је само дете кући ил нешто, оно се, знаш, не падне директно, заустави се на то. Е, они ту на раскрсницу, де су три раскрснице, три пута да воде, три... окрене се колевка наопако, први путник који на-, наиђе, било ко да је, црни Циганин нека је, он дигне ту колевку, и он се узима за кума, и деца обавезно заживе. Као то је спас да се, да деца заживе = (*Да ѿо деише не умре?*) = Да, да то дете не умре. И онда иде напредак као, као пресекао се на раскрсницу, то су тако, то се [...] угушило би се дете. Ето, деша-.^о остављају жене, остављале жене сироте, па раде, раде, раде, па се заборава на, на посо, и ка^л дођу – дете плакало, плакало, изврнуло се, и дао Бог, за-, остао, задржао се на лубац, затекне га мајка, далеко било.

(*Каже, да ли је ѿстојао као неки обред крађе деишеиша?)* Не знам. (*Да се неишо изводило, неки разлој да је био истио? Као да се украде деише, као ѿа се враиши, као да ѿо... нисше чули?)* Не знам. У наш крај то нисам чула. То што не знам – не знам.

(*Каже, а кад се ѿрви ѿуиши шиша деише, како, и да л се ѿа коса чува, и ѿако?)* А, то ве^н знам. (*То неишо да л је било?)* Први пут се дете шиша после год^ну дана. За год^ну дана се дете не шиша. Први пут га шиша ујак. Ако има ујака, ако нема... (*Мајчин браиш?)* Мајчин брат – ујак, јесте, и обавезан је да дарује сестриша. Шиша, овај, дете, али мора да га дарује. Ту косу мајка чува. Стави се један метални динар, исто и кат се крсти, исто, овај, крсти га кум, п^а ошиша га, направи му крст. Поп или кум. Не, обично поп то ошиша, а да куму, кум да дру-, свом куму, оцу или мајке о^т тог детета, та се косица чува, и стави се метални динар у ту косу. То обавезно се чува. А ја сам моју заборавила мојој деци кад смо бежали, а имала сам. (*Ја не знам, код нас није, али значи истио ѿа кад се шиша?)* А, прво шишање, прво шишање после год^ну

дана. Рецимо, ти, а ако крстиш дете пре, обично о^т три месеца почне крстење и млађе, исто чуваш ту косу. (*И једну и грују?*) И једну и другу, обавезно.

(*Е, кад њрохода дејте, да л има неки обичај њовезан с њим и да ли се нешњо радило да би дејте брже, раније њроходало, и њако нешњо?*) Само даровање. За своје ноге. Добило је своје ноге – да га дарујеш. Ето, то. Динар, динар, дарујеш га за у... „Нек су ти, сине, срећне ноге“. Ил: нек су ти, братанчићу, или било коме, или куму, комшија, ето, без обзира, да ништа није – сретње ти ноге, и дарујеш га, као да је брз. Да, ето тако.

(*А је л био неки хлеба њосебан да се месиво?*) Не. (*Не, није нешњо за њо? Е, а шњо се зуба њиче, истњо је било нешњо=*) Исто даровање, исто, само даровање. (= *каже, кад њрви зуб никне.*) Први зуб – само даровање, дарујеш га. Јесте. А кад извадиш први зуб= (*Млечни, овај, зуб?*) =млечни, то у, у хлеб, и бациш на кров.

Девојка стасала за удају и одбегла девојка

Обавезно девојка која пристасала за удају, па напунила године, мора да се спрема: да везе, да хекла, да плете, да... све да зна, да меси, да кува, да све, све мора мајка да је научи, тако да девојка оде спремна у домовину, да јој не би сутра свекрва рекла: „Де си ти расла? Јеси ли имала мајку, на шта те научила?“. Мора, обавезно мора. Да све зна: и да пере, и да пегла, и да хекла, и да добру спрему спреми. Ако не однесе добру спрему, онда: она је лутала, она била скитница, она није из добре фамилије, она није... Мора да се спреми то – спрема, ал ту спрема се звала, ал то ура-, урачунава се, убраја се хеклано, везено, плетено. (*И њо све слаже?*) И све слаже и одне-, кад јој оде род, она то не однесе са њом, него, овај, однесе јој род. А ако она побегне, па се не каже, он је... буде – побегла је, не јави се родитељима, онда су родитељи љути, наљуте се на њу, и онда годину дана не оду, па буде две, па...

(*Како се зове ња која њобејне? Је л има неки назив, као код нас?*) Она је, кажу –уграбила е, побег-, уграбила је, ћора, она уграбила, шта ју је то требало да уграби. Или – он је, он ју уграбио. Као да кажу: украо је, он ју уграбио. Ћора она, мрчила се она, како, тешко њој, и тако. Она ћора, она. (*Ако њо уради?*) Ако то уради. Ћора она, зашто то да уради? То је срамота. Кажеш се оцу, мајци: „Оћу“, и они ће да пристане, а не на то. То је било: ауууууу, као неморално нешто да урадиш, као да побегнеш, ето тако то било раније. (*Ал веровашњо су бежалe у љавном ако је сиромашнија њородица, ња не би родителји дали, ел њако, да се уда за сиромашнијеј момка, или?*) Па дешава и за сиромашног и... гледало се да јој мај-, прво се гледа момак од оца и од мајке – каква мајка, какав отац, да је то породица. Ако је поштена фамилија, нема потребе, а ако, онда они кажу: „Нећемо те дат за њега. Не дамо те. Како?“. Она после, момак како момак, то преради, обради на свој начин, она побегне: е,

оћорела она, она га уграбила, и тако то. Љутује се, љутује се, буде, буде, да јој никад... да умру отац и мајка, и да не оду, дешавало се да не оду, нит је она да зна за њих, нити они за њих. Е тако. (*И ако има децу, и све?*) Јао, без обзира и децу, и да јој се жене деца, да стигну до женидбе, до удају – завршило се. Ал то је ретко, ретко таквих родитеља има, ипак се измире. Љутују, љутују, љутују – измире се. Ал има неки фанатик да каже: „Умрла је за мене, не постоји више, и готово“. (*Има негде обичај да се иде на неку ракију, као да се носи, ња кад њођу, као, родитиљељи и њак да се измире, или ако је она њобејла, ња њре свадбе да се договоре, ња као носе.*) А носи се, па они, носи се, оду родитељи, јесте, па оду, носе здравицу = (*Са њријом и њријатиљељем да се измире, као...*) = Јесте, носе здравицу, флашу ракије, и они онда сачекају пријатеље, и они измењају здравице, а онај да флашу овом пријатељу, онај оном, и као направе неки накрс, крс, и то се измире се, пријатељи. (*И њо, аха. То се каже: на њрву ракију. Не њио има негде?*) Јесте, јесте, има, има = (*То ваљда и код нас истио било.*) = има тога, има. Има.

(*А је л њо момак са, као, неким друговима ишо да је оѡме, да се договори, или не, може и?*) Па, рецимо, као, може и сам да оде, има храброс сам, не треба му нико, а има и да... = (*Да се више њих...*) = да се њих организују више, и тако.

Информатор: неименована женска особа (1931), родом из Белинца, Лабљане (Пећ)

Обраћање рођацима

(*А кажитије ми како сѡе Ви звали, овај, Ваше? Како сѡе се мужу обраћали, свекру, свекрви, заовама? Нисѡе њо имену раније звали, неѡ како сѡе звали?*) Нисам имала ја заове. Само свекра и свекрву сам имала. (*Ал добро, мислим уоѡиѡије, у Вашем крају како сѡе њо?*) Свекра сам звала – бабо, мајку – мајко, свекрву ми. (*Бабо.*) Аха, мајко. А ове одељаце – девере, звала сам ил’ девере... Богуми, то оволичко да је било, моро си да му зовнеш друго име: шећерак, девер-писаре, девер-даије, девер. Све то се ишло по трм. (*А жене њихове, на њриме, истио?*) Жене ове по старије које су били: дадо, стрина, е то се звало тако, али једну смо имал’ и по младу, њу смо звали се – госпо, госпо смо звали. (*А заове, како би им се обраћала ако?*) Нисам имала заову ја ниједну. Милосеко, секо су звали, сејо, тако то. (*А мужа истио нисѡе њо имену звали?*) Мужа по имену. (*По имену?*) По имену. (*Моѡли сѡе име да му кажеѡије?*) Јес, јес, могла сам да му рекнем име, јел ја кат сам се удала, пре је моја мајка звала мојега тату: чујеш ли. (*Чујеш ли?*) Чујеш л’и. И он њој тако исто

то: чујеш л'и. А ја кат сам дошла, на име, ја – Александар, Ал'ександар, Ал'ександар, и тако. (*И Вас муж истио звао на име?*) Добро. Јес, јесте, Добро ме звао. Е, заве несам имала.

(*А кад срејнейше некої сїаријеї човека, да кажем, у селу, коїа овако, ѿознаника, жену?*) Јесте – стрико, стрина. Ако је, као, о^д домовине ти, род. Дадо, и то. (*Ако није, неїо?*) Од родбине, на пример. Мамо, стрина, тако смо. (*Ако није род, неїо овако неко као?*) Ништа – добар дан, добро јутро, и нисмо то толико. Е, код ујака смо имали: дајо, ујак, тетка.

Информатор: неименована женска особа (1923), Мужевине (Исток)

У с к р с

Е, и ми би, овај, шарали јаја, свакога празника би узели па би шарали јаја – воскем и шаралка, то би се нашарала јаја, па би фарбали, свакојаку боју би офарбали. (*Причајте слободно, мајка Ви, само да ја да забем.*) А прво јаје кад би се офарбало, ми би узели оно прво јаје кад би... извадили би га из оне фарбе, и ја, такли би децу овако по лицу да бидну румени као јаје. (*Да буду здрави?*) Прво јаје кад би се офарбало. И после кад би дошао Ускрс, ми би понели ја-, која је младица, прва младица, она узме у корпу јаја, и тамо се поставе ови канавци, како кажете ви – софре, под лад, а овамо је играније, игралиште, игра се. Она младица иде, здрави се у село, иако је, није ти од роста, у село је младица дошла, сат прва је, Ускрс њојзин, ту прва година. Она узме она јаја у корпу, донесу се од рода, и она та јаја иде, здрави се са комшијама и дели јаја у софру. То младица прву годину. И после кад игранка овамо и долазе гости, имали би ми... крс смо носили, други дан Ускрса крс носимо. Тамо носи се на извор, па се у извору кваси, и посе онај што уфатио крс, он иде от куће до куће и: „Господа!“ и онај крс носи, и ми њега дарујемо, и он руча код нас. И тако то ти је био крс кад се носио. (*А је л'їо нека одређена особа која ѿај крс=*) Не, не. (= *оде у извор да сїави, или неки момак, или неко?*) То обично – момак. И то у цркву кад је мол'итва, оно то каже се још преко зиме ко ће крс д узме. Е, о Богојављењу но, за крс. И сад он има крс тај, та кућа има крс, и има дечка, има, и сад он иде у цркву, и оне иконе – свема се овема младићима даду иконе, а томе крс у руке. И сад он иде преко, око цркве прво прође, па после преко имања, не, прво око цркве, па на извор – извор смо имали у Исток, велика вода. Ту би се уквасио крс, па преко имања, наоколо, сву^д де су записи, ту би се окретао, па у цркву би дошао. После би се оне иконе, свако би ту, нареди се иконе и крс, и има сто овако, ту има велик један бака-, бакарни котлић мали, и сад поп кропи, све покропи, прође се и покропи, и пролази се док се одреди. Посе овамо иду, ко на ручак, код њен-, кот кога је крс, ^отидне неко на ручак, овамо господа се, преславља се Ускрс.

Много било лепо, много би-. Пуна је црква. (Ујуѣру?) Ујо^утру. На молитву. (Добро.) И сат се на молитву даду иконе, како је која икона према крсту, ова, иконе, преберу се, дваес, дваес и некол^ико момака, и даду се иконе свема, а томе момку крс. И сад он иде, иде поп или два – кол^ико има. Он иде први, и попови за њим. (И око цркве?) Око цркве прво прође. (Тријуѣ или једном?) Трипут. (Тријуѣ.) Прође око цркве и крене после право за извор. Кроз село на извор. (Добро.) Од извора, е=. (И шако као у воду сѣаве?) е, укваси га само. (Укваси ја само?) Тако да [...], укваси се... И посе идеду наоколо. (Око зайиса?) Крос целога села, свуд има записи, записи, па тамо преко имања, па наоколо, па се врате у цркву. (У цркву.) У цркву. После опет се окрену и... (Исѣо тријуѣ?) И... једанпут. (Једанјуѣ.) И, после отидну тамо, овај, де се кропи. Покропи се народ сва-, цео та народ. (Са, са ѣим крсѣом?) Е, са бо-сиљак. (Босиљак.) Е, укваси у воду, и прво онај... (А шај крсѣ, шѣа с њим онда се?) Он држи крс док се сва народ покропи. (Покропи, аха.) Е, покропи. (Добро.) После тај крс, кад се већ завршило, крс се остави у цркву, и игранка, и растура се народ сваки своје куће да руча. (А кад шај момак иде ѣо кућама, оно шѣо сѣе рекли?) Он= (Са ѣим крсѣом?) = он иде по кућама, не иде на Крсте. Он иде на Богојављење [...] (А, ѣомеша-, аха, аха, аха.) На= (А шај дан не? На Васкрс не?) =та дан не, само код, по селу и око... (Око зайиса?) Е, на записе. (И шај крсѣ осѣаје у цркву ѣосле? Следеће ѣодине друѣи момак?) Опет, друга га носи, ко узме други.

Крстовдан и Богојављење

(А шѣа се онда на Боѣојављење дешава?) А, на Богојављење= (Са ѣим?) =исто и на Богојављење. У Богојављење, от пола ноћи би ми отишли у цркву. Увече би били дуго у цркву. (То је на Крсѣовдан?) Е, на Крстовдан. На Крстовдан се меће крс у воду. Оће л да се смрзне или не? (То увече, значи, уочи Боѣојављења? Је л шако?) Е, уочи Богојављења. (Добро.) Ако се смрзне= (Хвала, немојте нишиѣа збоѣ мене.) =ако се смрзне крс – здрава година, ако не – није. (...)

И сад, овај, на Богојављење= (Немој нишиѣа.) =от пола ноћи се, по целу ноћ би била молитва. Црква ни била ту у центар. И они од Богоја-, от пола ноћи, послеке, све је мол^итва до ујетру. Ујетру иде се опет на извор, а на записе – не, само на извор с^е иде. И по кућа. Тај што уфати, и баци се крс. (Да?) Он скочи. (У воду?) У воду. Снег довде би био, он скочи и уфати крс, и танако мокар иде од куће до куће, и свако га дарује и прими у кућу ко је побожан. И тако ти то послеке.

(То може било ко да скочи за крсѣ, ко хоће од момака?) Ко= (Је л шако?) =ко оће, ко оће, ту ко оће. Ал^и мало момци... (Оће га скачу?) Стари нису могли у воду – ладно. И никад не би наладио тај човек који би крс уфа-

тио. Мокар би ишао, снег, и није наладио. Здрав би био це-, преко целе године. (А чим ја обично дарују, иша му дају?) Дају чарапе – како ко има – кошуљу, шал... Напунио би пуне оне бисаге, ми велимо: пуне би напунио дарова. (А кад уђе у кућу, ел он шреба да каже нешто и унесе шај крси?) Он улази и: „Господа!“ (Аха, а иша то значи?) Овај, моли се Богу за живот, за здравље, за... И улази у кућу. (Је л он каже на крају: „Господе помилуј“ збој тоја?) Јесте, све: „Господе помилуј“, све, и изађе, исто с том молитвом изађе, и дарује се, и све путем иде и: „Господа!“ И иду за њим, пуно иду. Тако. Било добро, бого^ами. Е.

Крсна слава

Зна се шта је слава. Данас ми је... Довече ми слава, данас иде ова, младих, капу на главу, прет сваку кућу кога ће да зовне, скине капу и: „Заповедајте на славу“ — позове, и ми знамо да, да је звао на славу. (Сваке године ишако?) Сваку годину, то се знало за славу. И ми се лепо спремимо за славу како треба. И тамњан, и свећа, и све што треба. И сат ка^а дођу гости, нека ти дође не знам који гост – комшија који је дошао и^с села, њега си поставио у вр совре. Он је домаћин софре. (Да, код нас није ишако.) Он је домаћин совре. Ми не донесемо л’еб док домаћин не тражи л’еб. Ка^т тражи домаћин хлеб, ми донесемо хлеб, потуримо пред њега. Они се, окаде се сви, прво се окадимо и поседамо. Посипљемо и да се оп-, да оперу руке, упале свећу, и поседу гости, и посе се пије док се пије. И сат, доста је сат, оћемо л’еп. Донесу л’е^н пре^д домаћина, и сад домаћин кад оће да сломи леб. И после се пр^оноси кад он сломи, са домаћинем куће, тај домаћин софре што је, они се дигну, сломе л’еб заедно, и после се, овај, ^ак оће да наздраве за здравље још једну чашу – добро, ако не, постави се храна, вечера се, посипље се, оперу се руке, после ко ће, ко је за кафу – попије кафу, и тако.

(А како се зове шај хлеб? То је колач, или као ви зовете – славски колач?) Не, не. Леб. Што смо умесили – леб. (Аха.) А колач сутрадан се сече. (А колач сџоји...?) [...] ^уочи славе. (Како?) А на дан славе, на дан славе славски колач се сече. А исто, леп се тура исто и на дан славе, леп који умесиш за= (Оно вече ишао сџе?) =вечеру. Не, она, она је= (А иша је од кукурузни хлеба?) =други леб. (Аха, а кажите ми шај иша је био увече пре славе? Је л иша од кукуруза?) Кукурузан, богами. Прво кукурузан леб ми поставили на совру. (А колач, он је бело, он је жишо, бело брашно?) А, колач, колач пшеничан, какав имаш, само да је о^т пшенице. Колач. Послеке, овај, на дан славе се колач сече. А кад бидне ручак, и^опет хлеб поставимо и... (И иша, аха.) Тако. (А кажите ми, шај хлеб увече, је л се он окреће кад ја узму домаћин совре и овај домаћин куће? Је л ја окрећу, или како?) Дигну се, окрену га једампут и сломе га. Послеке, кад га сломе, потури га домаћин пред њега и да једноме овако до њега,

који је млађи, знаш, он после по парче сломи свима. И тако. И после принесе-семо и пшеничан и шта имамо. За славу. (*А је л се славски колач једе на славу или ѿек дрући дан славе? Као, код вас?*) Једе, једе на славу. (*На славу се једе?*) Исече на славу, тури се и она колач и леб прво, па после колач, сломи се низа совру, тако. А, много се при-

(*Слава или дуже, или како, докле долазе ѿсѿи?*) Код нас прошло би по неки пут и по три-четири дана. Али нема ниједан комшија да остане што неће доћ чашицу ракије да попије. Макар на врата, да честита славу, да попије. Тако.

(*Је л ѿосно, мрсно, да л се водило рачуна?*) Па, кад је посно – посно, кад је мрсно – мрсно. Сад ако ти је се трефило посно увече, ти мора посно да спремаш. А јутредан је масно. Ако не, но сутрадан ти е мрсно – увече ти е посно, мораш опет посно. Како му је дан, тако смо спремал’и. Никад славу нисмо омрсили. Не. (*Значи, и увече славе се води рачуна и на славу?*) И на славу. (*Како ѿагне.*) Е, е, како падне, како падне. Само увек, никат се није омрсило слава. Да.

Српска Нова година

(*Је л мошѿе да ми ѿричаѿе за Српску Нову ѿодину, да ли сѿе ѿу имали неке обичаје, јесѿе нешѿо славили и ѿај ѿразник?*) Е, за Српску Нову годину најпре оно, за време Првога рата чекала се Нова година у кафану, на места, овако, где би се покупили људи. А пили би, обичај исто ка^о да је слава јутредан: по ракија, от куће до куће, пије се за Нову годину – то. А после, ови, кад је порасо ова младеж, они су почели у цркву да славе Нову годину. Богами је било чекање добро, по целу ноћ у цркву би седел’и, па би било пуцање, и пиће, понели би у цркву све што треба – и печење, и ракија, и све би се понело. Пошто почело мутња, те није се баш смело по кућа. А тамо би ишли.

Увек Нову годину, правила се от проје, ми велимо као гроница – масна проја у тепсију, па би ставили, ставили би паре у, у, у ту проју. И сад би деца, ко ће пре да нађе паре, би се скупили да, да, овај, да начну проју и да, да купе паре, кол’ко ће ко да нађе, што би рекли то: ко нађе више пара, имаће целу годину. Па ето, циркус, деца, то је било много, ова, занимл’иво – и Нова година, и Богојављење, и Ђурђев дан. То би славили, знаш како.

Окупљања младих и Ђурђевдан

Младеж би знало – игранка, ил-, и игранка – ко је за игранку, ко не би и с-, ова мања деца као ово што је, овај, унук ми, и ставили би конопац на орасе, на... на дрва нека конопац, па да се љуљамо. И то би... То обавезно, дошле би бабе старе, па би се љуљал’е. То би гледал’е бабе, као оволика конопља на, да порасте, не знам како [...] Ђурђев дан или Петров дан, имали смо стоку,

ишли би у планину, славило би се у планину, игранке би бил'е. Исто, Велика Госпођа, исто игранка. Много било и, овај, за младеж било разоноде, знаш како. Е, забаве, ово ка сат – само на Нову годину, дочек је био Нове године увече, у дом, кафану. Е, а за ови пута није имало. Не, не.

(А за Ђурђев дан кад би се кийиле куће?) Е, то на Ђурђев дан, уочи Ђурђев дана би китили куће. Брали би кукурек, траве свакојаке, па би заки-тили куће овам. То е Ђурђев дан, да кажемо што је Ђурђев дан.

ЛИТЕРАТУРА

- Букумирић 2003: Милета Букумирић, *Говори северне Мешохије*. – Српски дијалектолошки зборник L, Београд 2003, 1–356.
- Милорадовић 2008: Софија Милорадовић, *Горе високо а доле шврго* (Милета Букумирић, *Живой Срба у Гораждевицу*, Етнографски институт САНУ, Посебна издања, књ. 61, Београд, 2007, 1–426). – Зборник Филозофског факултета у Косовској Митровици XXXVII (2007), Косовска Митровица 2008, 269–275.
- Милорадовић 2009: Софија Милорадовић, *Милеџа Букумирић, Терминологија куће и њокућсџива у северној Мешохији*, *Српски дијалектолошки зборник LIII, Београд, 2006, 375–548*. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику LI/1, Нови Сад 2009, 272–276.
- Плотникова 1997: А.А. Плотникова, *Семантички подход к описанию терминологи южнославянской обрядности*. – Вопросы языкознания 2, Москва 1997, 77–89.

Sofija Miloradović

ETHNO-LINGUISTIC RESEARCH OF METOHIA:
THEMES AND TENDENCIES

S u m m a r y

The paper underlines the themes relevant to ethno-linguistic research of the Serbian population in Metohia, as well as provides guidelines. The paper also supplies mini bibliography with units relevant to ethno-linguistic / ethno-dialectal research of this population. In addition, ethno-linguistic transcripts are presented as an illustration. The content of the interviews with the informants is presented in transcribed form which means that the questions of the interviewers are transcribed together with the answers of the informants. Word for word transcription method was used. Therefore, all spoken utterances were noted down, including errors, unfinished words etc.

Key words: Metohian Serbs, ethno-linguistic research, themes and tendencies, mini bibliography, ethno-linguistic transcripts